

İ. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
41. Seri / Yıl 2002

GENEL TEORİ'NİN YOL AÇABİLECEĞİ SOSYAL FELSEFE ÜZERİNE SONUÇ NOTLARI

“J. M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and
Money*, New York: Harcourt. Brace, and Company, 1936”

içinde 24. Bölüm, ss. 372-384,

Çeviren: Araş. Gör. Şermin MARANGOZ

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

İçinde yaşadığımız ekonomi toplumunun önemli kusurları, tam istihdamı sağlamadaki başarısızlığı ile servet ve geliri keyfi ve eşitsiz dağıtmasıdır. Sürmekte olan teorinin bunlardan birincisi ile olan ilişkisi açıktır. Ancak ikinciyile de ilişkili olduğu, iki önemli nokta vardır.

19. yüzyılın sonundan itibaren, özellikle İngiltere’de, doğrudan vergileme –gelir vergisi, ek vergi ve veraset vergisi- aracılığı ile, çok büyük servet ve gelir eşitsizliklerinin kaldırılması yönünde dikkate değer bir ilerleme kaydedildi. Pek çok kişi bu sürecin çok daha ileriye götürülmesini görmek isteyebilirdi, fakat iki şeyi dikkate alarak daha ileriye gitmekten kaçınıyorlardı; kısmen gerçekleştirilebilir vergi kaçakçılıklarını fazlasıyla uğraşmaya değer hale getirme ve de risk alma güdüsünü istenmeyen biçimde zayıflatmak endişesi, ama bence, daha ziyade, sermayenin büyümesinin bireysel tasarrufa dönük motivasyonun gücüne bağlı olduğu ve bu büyümenin büyük bir bölümü için zenginlerin aşırı varlıklarından yapacakları tasarruflara bağımlı olduğumuz inancı. Bizim argümanımız bu düşüncelerden ilkinin etkilemiyor. Ancak ikincisine dair yaklaşımımızı epeyce değiştirebilir. Zira gördük ki, tam istihdamın gerçekleştiği noktaya kadar, sermayenin büyümesi, düşük bir tüketim eğilimine bağlı olmadığı gibi, tam tersine, bu nedenle engellenir; ve yalnızca tam istihdam koşullarında, düşük bir tüketim eğilimi sermayenin büyümesine yardımcı olur. Dahası, deneyimin gösterdiği, varolan koşullarda, kurumlarca ve amortisman fonları dolayısıyla gerçekleştirilen tasarrufun yeterinden fazla olduğu ve tüketim eğilimini muhtemelen artıracak bir biçimde gelirin yeniden dağılımı için alınan önlemlerin sermayenin büyümesi için tercih edilebilir olduklarını kanıtlayabilecekleridir.

Ülkenin sermaye zenginliğinde bir düşüşten veraset vergilerinin sorumlu olduğu yönündeki oldukça yaygın inanış, konu hakkında toplumda varolan kafa karışıklığını göstermektedir. Devletin bu vergilerin gelirini olağan giderlerini karşılamaya tahsis ettiğini, böylelikle gelir ve tüketim üzerindeki vergilerin buna bağlı olarak azaltıldığını veya bertaraf edildiğini varsayarsak, ağır veraset vergilerine dayalı bir maliye politikasının toplumun tüketim eğilimini güçlendireceği, tabii ki, doğrudur. Ancak, tüketimin alışılmış eğiliminde bir artış genel olarak (tam istihdam koşulları dışında) aynı zamanda yatırımı da teşvik etmeye hizmet ettiğinden, toplumca çıkarsanan sonuç gerçeğin tam tersidir.

Bu argümanımız bizi, servetin günümüz koşullarındaki büyümesinin genel olarak sanıldığı gibi aksine zenginlerin tasarruflarına bağlı olmaktan ziyade bunlar tarafından engellendiği sonucuna götürür. Büyük servet eşitsizliğinin toplumsal olarak meşrulaştırılmasında kullanılan en önemli argümanlardan biri bu nedenle geçersizleşir. Bizim teorimiz bir kenara, eşitsizliği bir dereceye kadar meşrulaştırabilen başka hiç bir neden yoktur demiyorum. Ancak bu bizi, bu güne kadar kesinlikle dokunmamanız gerektiğine inandığımız en önemli nedenden kurtarır. Bu bizim veraset vergilerine karşı yaklaşımımızı özellikle etkiler, zira gelir eşitsizliğini meşrulaştıran çeşitli açıklamalar, verasetteki eşitsizliklere aynı biçimde uyarlanamazlar.

Kendi adıma, gelir ve servetteki önemli eşitsizliklerin sosyal ve psikolojik olarak meşrulaştırılabileceğine inanıyorum, ama bu günümüzde yaşanan kadar büyük uçurumlar için geçerli değildir. Tamamına erdirilebilmeleri için para kazanma güdüsü ve özel servet mülkiyeti ortamına gereksinim duyan bir takım değerli insan etkinlikleri olabilir. Dahası insanların tatmin edilmediklerinde, zulüm, kişisel güç ve iktidara duyulan korkunç bir hırs ve kişisel ihtirasın diğer biçimleri şeklinde kendisini açığa vurabilecek olan bir takım tehlikeli eğilimleri, para kazanma ve şahsi zenginlik edinme fırsatları sayesinde nispeten daha tehlikesiz yollara kanalize edilebilir. İnsanın banka hesabına hükmetmesi yurttaşlarına hükmetmesinden daha iyidir ve bazen birincisinin ikincisine hizmet etmek dışında hiç bir işlevi olmasa da bazı zamanlar da bu en azından bir alternatif olabilir. Ancak bu türden etkinliklerin desteklenmesi ve insanların bu eğilimlerinin tatmin edilmesi için oyunun bugünkü kadar yüksek bedelleri olması gerekmez. Oyuncular buna alıştıkları ölçüde çok daha küçük bedeller aynı hedefe hizmet edebilir. İnsan doğasını dönüştürmek görevi, onu yola getirmek ile karıştırılmamalıdır. İnsanların bu bedellerin getireceği kazançlarla ilgilenmemeyi öğrendiği, buna özendirildiği, böyle yetiştirildiği ideal toplumda, sıradan insanlar ve hatta toplumun önemli bir kısmı kendisini para kazanma hürsüne kaptırdığı sürece devlet adamlarının oyunun devam etmesine bir takım kurallar ve kısıtlamalar çerçevesinde izin vermesi hala akılcı ve sağduyulu olabilir.

II

Argümanımızın, servet eşitsizliğinin geleceğine dair, çok daha temel ikinci bir çıkarımı vardır ki bu da faiz oranları teorisidir. Bu güne kadar ortalama yükseklikte faiz oranlarının meşruiyeti yeterli bir tasarruf eğilimi sağlama ihtiyacında bulunuyordu. Ama biz, tam istihdama tekabül eden noktanın ötesine bu yoldan uyarlamaya çalışmamamız kaydıyla, tasarrufun efektif miktarının yatırım düzeyiyle belirlendiğini, yatırım düzeyinin de *düşük* faiz oranlarınca özendirildiğini gösterdik. Bu nedenle, faiz oranlarını sermayenin marjinal verimliliği çizelgesinin tam istihdama tekabül eden noktasına kadar düşürmek, bizim için en avantajlı durumdur.

Bu kriterin hiç kuşkusuz bu güne kadar olandan daha düşük bir faiz oranına götüreceğine kuşku yoktur, ve sürekli tam istihdam koşullarının az çok sağlanabildiği durumda, tahmin edilebileceği gibi sermayenin artan oranlarına ilişkilenen sermayenin marjinal verimlilik çizelgesinde faiz oranları istikrarlı bir şekilde düşer –toplam tüketim eğiliminde (devletinki de dahil olmak üzere) çok büyük bir değişiklik olmadığı sürece.

Sermaye stokunu sermayenin marjinal verimliliği çok küçük bir rakama düşünceye kadar yükseltmenin zor olmayacağı düşünülürse, sermayeye olan talebin kesin bir şekilde sınırlı olduğundan eminim. Bu sermaye araçlarının kullanımının hiç bir bedeli olmayacağı anlamına gelmez, sadece, bu araçların atıl kullanımı ya da amortismanıyla birlikte, riskini ve kullanılan ustahğı karşılayacak çok az bir getirisi olması gerektiğidir. Kısacası, dayanıklı malların kullanım ömürleri boyunca toplam getirileri, dayanıksız

mallarda olduğu gibi, sadece bir risk payı ve ustalık ve yönetim giderleri de *eklendikten* sonra yalnızca üretimlerinde kullanılan emeğin maliyetini karşılamalıdır.

Bu durum bireycilikle pek az bağdaşsa da, sonuç olarak rantiyenin ortadan kalkması ve müteakiben sermayedarın sermayenin kıt oluşundan gelen değerini sömürmeye dönük kümülatif baskıcı gücünün ortadan kalkması anlamına gelecektir. Bugün hiç bir şey toprak rantı kadar faiz sağlamıyor. Toprak sahibinin toprak kıt olduğu için toprak kirası elde edebilmesi gibi, sermayedar da sermaye kıt olduğu için bunun üzerinden faiz elde edebilir. Ancak toprağın kıt olmasının içsel bir nedeni varken, sermayenin kıt olmasının hiç bir içsel açıklaması yoktur. Hakiki bir fedakarlık bağlamında, faiz biçiminde bir vaatle ödüllendirilmesi ile ancak özendirilebilen bu tür bir kıtlık için içsel bir neden, uzun vadede -bireysel tüketim eğiliminin, tam istihdam koşullarında sermayenin yeterince bollaşmasından önce net tasarrufların sıfıra yaklaşması gibi bir karaktere sahip olması durumu hariç- olmayacaktır. Böyle olsa bile, komünal tasarrufun, devletin aracılığıyla artık kıt olmadığı bir noktaya kadar sermayenin büyümesini sağlayabilecek bir düzeyde tutulması yine de mümkün olabilir.

Bu nedenle, kapitalizmin rantiyeci boyutunu görevini tamamladığında ortadan kalkacak bir geçiş dönemi olarak görüyorum. Ve bu rantiyeci boyutun yok olmasıyla birlikte içindeki pek çok şey büyük bir değişim geçirecektir. Dahası savunduğum olayların bu gelişim sırası, yani rantiyenin, hiç bir işlevi olmayan yatırımcının kendi sonlarını ilan etmesi, birdenbire olmayacak, İngiltere’de daha yeni tanık olduğumuz gibi süreç içinde gerçekleşecek ve bir devrime gerek duymadan gerçekleşecektir.

Bu nedenle, pratikte (ki bu hiç de olanaksız değildir), sermayenin, hiç bir işlevi olmayan yatırımcının ödüllendirilmeyeceği, artık kıt olmadığı bir noktaya kadar büyümesini, ve finansörlerin ya da *et hoc genus omne* girişimcilerin (ki bunlar yaptıkları işten o kadar mutludurlar ki emekleri bu gün olduğundan çok daha ucuza satın alınabilir) toplum için yaptıkları hizmetler karşılığında makul sınırlar içinde ödüllendirilecekleri bir doğrudan vergileme düzenini amaçlayabiliriz.

Aynı zamanda, devlet politikasında cisimleşen kamu iradesinin tasarruf eğilimini güçlendirmeyi ve özendirmeyi nereye kadar sağlayacağını; sermayenin kıt oluşundan gelen değerini bir-iki kuşak zarfında ortadan kaldırma amacımıza gözden çıkarmadan tüketim eğilimini hangi noktaya kadar körüklememiz gerektiğini bize ancak deneyimin gösterebileceğini anlamalıyız. Sonuçta tüketim eğiliminin hiç bir çaba göstermeksizin düşen faiz oranlarının etkileri tarafından güçlendirilebileceği, ve tam istihdamın bu gün varoldan çok az daha fazla bir birikim oranıyla sağlanabileceği görülebilir. Bu durumda, yüksek gelirlerin ve verasetlerin daha yüksek oranlarla vergilendirildiği bir tablo, bugünkü düzeyinin epeyce altına düşürülmüş bir birikim oranıyla sağlanan tam istihdama yol açacağı gerekçesiyle itiraza açık hale gelebilir. Bu sonucun gerçekleşme olanağı ya da hatta olasılığı olduğunu inkar etmem beklenmemelidir. Bu tip konularda sıradan adamın değişen duruma nasıl tepki vereceğini öngörmek acelecilik olacaktır. Ancak, bugünkünden çok da yüksek olmayan bir birikim oranıyla tam istihdama yakınsamanın garantilenmesinin kolay olduğu ispatlanabilseydi önemli bir problem en azından çözülmüş olurdu. Ve o zaman geriye yalnızca zaman içinde gelecek kuşaklar için bir tam yatırım devleti oluşturulabilmesi için günümüz kuşaklarının tüketimlerinin sınır-

landırılmasının ne dereceye kadar ve hangi araçlarla özendirilmesinin doğru ve mantıklı olacağına karar vermek kalırdı.

III

Elinizdeki teori bazı bakımlardan bir miktar muhafazakar etkilere sahiptir. Bugün bireysel inisiyatifin alanına terk edilen bazı meselelerin bazı açılardan merkezi bir kontrole tabi tutulmasının hayati önemini belirtse de hiç dokunulmayan geniş etkinlik alanları vardır. Devlet, kısmen vergilendirme politikası, kısmen faiz oranlarının sabitlenmesi ve kısmen, belki, başka araçlar yoluyla tüketim eğilimini yönlendirecek bir etki geliştirmelidir. Dahası, banka politikalarının etkisi tek başına, optimum yatırım oranının belirlenmesini sağlamakta yetersiz kalacaktır. Bu nedenle, tam istihdamı yakalayabilmek için yalnızca yatırımın toplumsallaştırılmasının işe yarayacağı sonucunu çıkarıyorum ki bu ihtiyaç kamusal otoritenin özel inisiyatifle işbirliği yapmasını sağlayacak ölçütleri ve araçları dışlamaz. Ama bunun da ötesinde, söylediklerim toplumun ekonomik yaşamının büyük bir kısmını kaplayacak Devlet Sosyalizmi gibi bir sisteme gönderme yapılmamaktadır. Devletin dikkate alması gereken şey üretim araçlarının mülkiyeti değildir. Devletin eğer yapabiliyorsa, araçları geliştirmeye yönelik kaynakların toplam miktarını tespit edip, bunlara sahip olanların hangi temelde ödüllendirileceğini saptaması yeterli olacaktır. Dahası, toplumsallaştırmanın gerekli araçları, toplumun genel alışkanlıkları kesintiye uğramadan aşamalı olarak da devreye sokulabilir.

Bugün geçerli klasik ekonomi teorisine dönük eleştirimiz, analizlerinde mantıksal açıklar tespit etmekten daha fazla, zımnî varsayımlarının ender olarak ya da hiç bir zaman doğrulanamaması ve bunlardan ötürü gerçek dünyanın ekonomik problemlerini çözemeyeceğini göstermeye dayanmaktadır. Ama eğer bizim öngördüğümüz merkezi kontroller tam istihdam koşullarında mümkün olan son noktaya kadar gerçekleşen bir toplam çıktı miktarını sağlayabilirse, klasik teori de bu noktadan itibaren geçerliliğini kazanmış olacaktır. Eğer çıktı miktarının verili olduğunu kabul edersek, yani klasik düşünce şemasının dışındaki bir takım güçlerce belirlendiğini varsayarsak, klasik analizin, neyin, hangi üretim araçları bileşimini kullanarak, ve nihai ürünün değerinin bunlar arasında nasıl paylaşılacağına bireysel çıkarlarla açıklayan tavrına itiraz etmenin koşulları da ortadan kalkar. Benzer bir şekilde, tasarruf problemi de başka türlü ele alınırsa, sırasıyla tam rekabet koşullarında ve bu koşulların olmadığı durumlarda, genel çıkarla bireysel çıkarın dengelenmesine kadar modern klasik teoriye karşı yöneltilecek bir itiraz yoktur. Bu nedenle, tüketim eğilimiyle yatırım eğiliminin birbiriyle dengelenmesi için bir takım merkezi kontroller geliştirmenin gerekliliği bir yana, ekonomik hayatı eskiden olduğundan daha fazla toplumsallaştırmanın hiç bir gereği yoktur.

Daha somut ifade etmek gerekirse, varolan sistemin üretim güçlerini istihdam ederken ciddi bir hata yaptığını düşünmek için ortada hiç bir neden olmadığını düşünüyorum. Hiç şüphesiz bir takım öngörü hataları yapılmaktadır; ancak bunların önüne merkezileştirmeye geçilemez. 10.000.000 kişi içinden çalışmaya istekli ve yeterli 9.000.000 kişinin istihdam edildiği bir durumda, bu 9.000.000 kişinin emeğinin yanlış

yere yönlendirildiğine dair bir kanıt yoktur. Günümüzün sistemine yönlendirilen eleştiri, bu 9.000.000 kişinin gerçekte başka işlerde istihdam edilmiş olmaları gerektiği değil, kalan 1.000.000 kişi için de istihdam alanları açılması gerekliliğidir. Günümüzde geçerli olan sistemdeki çatlaklar, istihdamın yönünde değil hacminde gözlenmektedir.

Bu nedenle klasik teorinin boşluklarını doldurmanın “Manchester Sistemi”ni rafa kaldırmakta değil, üretimin bütün potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirmek için ekonomik güçlerin serbest oyununun gerektirdiği ortamın doğasını tanımlamakta olduğu konusunda Gesell’le aynı fikirdeyim. Tam istihdamı güvence altına alacak merkezi kontroller, hiç şüphesiz, hükümetin alışıldık fonksiyonlarının da genişletilmesini gerektirecektir. Dahası, klasik teorinin kendisi, ekonomik güçlerin serbest oyununun denetlenmesi ve yönlendirilmesi gereken çeşitli koşulların varlığına dikkat çekmiştir. Yine de özel inisiyatife ve sorumluluğa açık büyük bir alan kalacaktır. Bu alan içinde bireyciliğin geleneksel avantajları yine geçerliliğini koruyacaktır.

Şimdi, bir an duraklayıp bu avantajların neler olduğuna bir bakalım. Bunlar kısmen verimliliğin avantajlarıdır –ademi merkezileşme ve özel çıkar oyununun avantajları. Kararların ademi merkeziliğinin ve bireysel sorumluluğun verimliliğine dair avantajlar, belki de, on dokuzuncu yüzyılda zannedilen de çoktur ve bu nedenle bireysel çıkar peşinde koşmaya gösterilen tepki biraz ölçüyü kaçırmıştır. Ama, bunun da ötesinde, bireyselcilik, aksaklıklarından ve kötüye kullanımlarından arındırılabilirse, tüm diğer sistemlerle karşılaştırıldığında bireysel özgürlüğün en güçlü koruyucusudur ve bireysel tercihlerin uygulanma alanını çok büyük oranda genişletir. Bu aynı zamanda, bireysel tercihlerin uygulanma alanının genişlemesinden açığa çıkan farklı yaşam biçimlerinin de güvencesidir ve bunun kaybı homojen ya da totaliter devletlerin kayıplarının en büyüğüdür. Zira bu farklılık, bizden önceki kuşakların en güvenli ve en başarılı tercihlerini içinde barındıran gelenekleri muhafaza eder; eğlencelerinin çeşitliliğiyle günümüzü renklendirir; yine, gelenek ve eğlence kadar deneyselciliğin de el emeği olduğundan geleceği güzelleştirmenin en güçlü aracıdır.

Bu nedenle, tüketim ve tasarruf eğilimlerini birbiriyle dengeleme görevinde içerilen devletin fonksiyonlarının genişletilmesi, bir on dokuzuncu yüzyıl politika yazaraına ya da günümüzün Amerikan finansörüne bireyciliğe korkunç bir saldırı gibi görünse de, ben bunu tersine, varolan ekonomik formların kendi bütünlükleri içinde yıkımından kaçınmanın ve bireysel inisiyatifin başarılı bir şekilde işlemeye devam etmesinin tek koşulu olduğu düşüncesiyle savunuyorum.

Zira eğer efektif talep yetersizse, sadece kaynakların boşa harcanmasından doğan toplumsal skandal başlanamaz olmakla kalmaz, aynı zamanda, bu, kaynakları kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışan girişimcinin kendisine dönmüş bir silaha dönüşür. Bu tehlikeli oyun pek çok sıfırla donatılmıştır, böylece, oyuncular bu oyunu sürdürmeye enerjileri ve umutları olsa bile *toptan* yenilmeye mahkumdurlar. Bu güne kadar, dünyanın zenginliğinin birikimi, pozitif bireysel tasarruflardan daha düşük kalmıştır ve aradaki bu fark, cesareti ve girişimciliği istisnai yetenekler ya da alışılmadık bir şansla beslenemeyenlerin uğradığı kayıplarla oluşmuştur. Ama eğer efektif talep yeterli olursa, ortalama bir yetenek ya da ortalama iyi şans yetecektir.

Bugünün otoriter devlet yapıları, işsizlik sorununu verimlilik ve özgürlük pahasına gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Şurası kesindir ki, dünya, günümüzün kapitalist bireyciliğiyle ilişkili olan –ki benim fikrimce kaçınılmaz biçimde ilişkili olan– işsizlik sorununu kısa aşırılık dönemleri dışında, uzun süre tolere etmeyecektir. Ancak problemin doğru bir analiziyle, verimlilik ve özgürlükten taviz vermeden hastalığı tedavi etmek mümkün olabilir.

IV

Yukarıda, yeni sistemin eski sisteme kıyasla barış ve huzuru sağlamada daha etkili olacağını vurguladım. Bu konuyu bir kere daha tekrarlamamın ve vurgulamamın önemli olduğunu düşünüyorum.

Savaşın birkaç nedeni vardır. Diktatörler ve savaşın keyifli bir heyecan sunduğu, neyse ki azınlıkta olan, bir grup için tebaalarının savaşkanlıklarının harekete geçirilmesi kolaydır. Dahası, bunların toplumsal alevleri körükleme görevini kolaylaştıran savaşın ekonomik nedenleridir, yani artan nüfusun baskısı ve yeni pazarlar için rekabet. On dokuzuncu yüzyılda muhtemelen hakim olan, ve yine olabilecek olan neden, bu ikinci faktördür ve bu tartışmayla ilişkilidir.

Bir önceki bölümde, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ortodoks bir biçimde uygulandığı gibi, ulusal bir *laissez-faire* sisteminde ve uluslararası altın standardında, devletin uluslararası pazarlar için rekabet dışında, ekonomik sıkıntıları hafifletmesinin hiç bir yolu olmadığını vurguladım. Çünkü, dış ticaret dengesinin gelirler kısmını artırmaya yarayan araçlar dışında, kronik ya da kesintili işsizlik durumunu çözmekte devlete yardımcı olacak tüm araçlar, devre dışı bırakılmıştı.

Bu nedenle, iktisatçılar, geçerli uluslararası sistemi, uluslararası işbölümünün faydalı sonuçlarını desteklediği ve aynı zamanda farklı ülkelerin çıkarlarını birbiriyile uyumlulaştırdığı gerekçesiyle savunurken, üzerlerinde, pek de şefkatli olmayan bir etkiyi gizliyorlardı; ve zengin ve köklü bir ülke, pazarlar için mücadeleyi ihmal ederse onun zenginliğinin ve refahının azalacağına ve yok olacağına inanan devlet adamları sağduyuyu sahibi ve olayların gelişim sıralamasını doğru kavramış kişilerdi. Ama eğer ülkeler, ulusal politikaları aracılığıyla tam istihdamı sağlamayı başarır (ve tabii ki nüfusları da bir noktada dengelenirse), bir ülkeyi komşusu diğer ülkelerle çıkar çatışmasına itecek önemli ekonomik güçler kalmayacaktır. Uluslararası işbölümü ve uygun koşullarda uluslararası borç alışı hala mümkün olabilecekti. Ama artık bir ülkenin diğerine mal satışını bu kadar zorlayabilmesi ya da bir komşusunun tekliflerini reddedebilmesi için güce ihtiyaç duymasına neden olacak bir baskı unsuru kalmayacaktı, satın almak istediği şeye ödeme yapabilmesi için bunun gerekli olmasından değil ama kendi yararına bir ticaret dengesi oluşturmayı başarmak için ödemeler dengesini altüst etmeye dönük acil hedefleri nedeniyle bu güce ihtiyaç duyuluyordu. Uluslararası ticaret olması gerektiği gibi olacak, yani ülke içindeki istihdamı korumak için, başarılı olduklarında yalnızca istihdam problemini savaşta başarısız olmuş komşu ülkeye kaydırarak olan dış

pazarlara daha fazla satış yapmaya çalışmak ve alımları sınırlamak gibi umutsuz önlemlerle değil, ortada müşterek avantajlar olması durumunda mal ve hizmetlerin istenen ve önüne geçilemeyen bir karşılıklı alışverişiyle işleyecekti.

V

Bu fikirlerin gerçekleştirilmesi hayali bir umut mudur? Bunlar politik bir toplumun evrimini yönlendiren motifler arasında yetersiz temellere mi sahiptir? Karşılıklarına aldıkları çıkarlar hizmet ettiklerinden daha güçlü ve daha belirgin midir?

Burada bu soruları cevaplamaya çalışmayacağım. Bunların pratik araçlarını kabataslak bir biçimde aşamalı olarak açıklanması bile bundan daha farklı özelliklere sahip bir cilde ihtiyaç duyar. Ama eğer buradaki fikirler doğruysa—ki yazarın yazdıklarını üzerinde temellendirmesi gereken bir hipotezdir bu— belli bir süre zarfı içinde geçerliliklerini reddetmenin yanlış olacağını öngörüyorum. Şu an, insanlar alışılmadık bir şekilde daha köklü bir teşhis arayışı içindeler; bunu kabul etmeye daha hazırlar; akla yatkın olup olmadığını denemek için daha hevesliler. Ancak, bu güncel ruh halinin ötesinde, iktisatçıların ve siyaset felsefecilerinin düşünceleri doğru ya da yanlış olsalar da genel olarak anlaşıldığından çok daha etkililer. Hatta dünyayı bunlar dışında bir şey yönetmiyor. Kendilerinin entelektüel etkilerden arınmış olduğunu iddia eden uygulayıcılar bile, genellikle artık geçerliliğini yitirmiş ekonomistlerin kölesi durumundalar. Otorite saplantısı olanlar, gaip ten sesler duyanlar, bu cinnetlerini kaç yıl öncesinin akademik zirvalıklarıyla besliyorlar. Çıkarların gücünün, fikirlerin aşamalı olarak ırzına geçilmesiyle kıyaslandığında, fazlasıyla abartıldığından eminim. Elbette, aniden değil ama belli bir zaman aralığından sonra; zira ekonomi ve siyaset felsefesinin alanında, yeni teorilerden yirmi-beş ya da otuz yaşlarını geçtikten sonra etkilenen pek fazla kimse yok, bu nedenle, kamu görevlilerinin, politikacıların ve hatta ajitatörlerin günümüzün koşullarına uyguladıkları yaklaşımlar genellikle en yeni yaklaşımlar olmuyor. Ama er ya da geç, iyilik için de kötülük için de tehlikeli olan çıkarlar değil fikirlerdir.